

DAĞLIQ QARABAĞIN YERALTI SU EHTİYATLARINDAN GƏLƏCƏK İSTİFADƏNİN İSTİQAMƏTLƏRİ

İsmayılova X.E. - I kurs magistrantı

Bakı Dövlət Universiteti

Məlum olduğu kimi, gündəlik həyatda şirin sulardan (içmək və məişətdə istifadə etmək, yeyinti məhsullarının hazırlanması üçün) əlavə, həm də minerallaşmış sulardan istifadə olunur. Məsələn, insan orqanizminə qənaətbəxş fizioloji təsir göstərən mineral yeraltı sulardan müalicə, yerin kifayət qədər dərinliklərində böyük ehtiyatı toplanmış termal sulardan ucuz elektrik enerjisi almaq, şəhərlərin qızdırılması, istixana təsərrüfatının yaradılması və s. məqsədlər üçün istifadə etmək olar.

Kiçik Qafqazda şirin yeraltı suların Dövlət Ehtiyatlar Komissiyasında (DEK) təsdiq edilmiş ehtiyatı: Xankəndi sahəsi üçün - 9 min m³/sut; Ağdərə - 126,6 min m³/sut; Şuşa - 5,0 min m³/sut; Qubadlı - 84,0 min m³/sut; Fizuli-Cəbrayıl- 204,8 min m³/sut təşkil edir. Qeyd edək ki, şirin yeraltı suların ehtiyatı hələ sovet dövründə hesablanmışdır.

İstisu-Kəlbəcər hidrogeokimyəvi zonasında Bağırsaq sahəsi mineral su qrupu əsasən yer səthinə qranitoidlərdən keçərək çıxdıqlarına görə, tərkibləri radium elementi ilə zənginləşmiş olmaqla radioaktivdirlər və daykalardan uzaqlaşdıqca onların radioaktivliyi tədricən azalır. Burada çatların, quyular vasitəsilə müəyyən edilmiş dərinliyi 64-360 m intervalında dəyişir və bütün İstisu kurort sahəsi üzrə mineral sular karbon qazlı-xlor-sulfat-natrium-kalsiumlu tip termal sulara aid edilir. Bu suların minerallaşma dərəcəsi 4,3-6,7q/l, temperaturu 21-62°C, ümumi sərfi isə 2 min m³/sut təşkil edir. Burada irili-xırdalı 60 mineral suların təbii çıxışları Tərtərçayın sahilində dəniz səviyyəsindən 2000-2400 m yüksəklikdə yerləşirlər. Bu bulaqlardan biri 8 m-dək hündürlükdə fəvvarə vurur. Hər il İstisu bulağından 3941 mln l su çaya axır. Karlovı Varı (Çexiya) bulaqlarının analoqu olan İstisuyun hərarəti 58,8°C, minerallaşma dərəcəsi 6,7q/l, tərkibi: Li, Br, B, Y, Se, F, Zn, Cu, Ni, Mg elementləri ilə zəngindir. Onilliklər boyu burada kurort-sanatoriya tipli kompleks fəaliyyət göstərmiş, mədə-bağırsaq xəstəliyinə, maddələr mübadiləsi pozğunluqlarına, sinir-sistemi, hərəkət orqanları və s xəstəliklər müalicə olunurdu.

Turşsu-Şırlan mineral su yataqları Şuşa rayonunun ərazisində, Qarqarçayın (Turşsu) və Xələfi çayın (Şırlan) dərin vadilərində yerləşmişdir. Turşsuda Üst Yuranın çatlı süxurlarının hidrogeoloji parametrləri dərinliyi 270 m olan kəşfiyyat quyusu ilə öyrənilmişdir. Suyun kimyəvi tərkibi HCO₃-Cl-Mg tipinə aid olmaqla, minerallaşma dərəcəsi 2,3 q/l, temperaturu 9,6°C, sərfi 300 m³/sut müəyyən olunmuşdur. Şırlan mineral sularının minerallaşma dərəcəsi 1,8 q/l, kimyəvi tərkibi HCO₃-Cl-Mg karbon qazlı narzan suyunun analoqu olmaqla əvvəlki illərdə 22 km uzunluqda kəmərlə, 50 m³/sut sərfi ilə Şuşa kurort sanatoriya kompleksinə ötürülürdü.

Minkənd-Əhmədli qırıxıqlıq zonasının mineral suları Laçın rayonunun Minkənd qəsəbə-sindən 1,5-2,0 km cənubda yerləşməklə 16 təbii çıxışı vardır. Əhmədli kəndi yaxınlığında dəniz səviyyəsindən 1635-1655 m yüksəklikdə mineral suların 7 təbii çıxışı vardır. Mineral sular temperaturuna görə isti (19-39,2°C) və həm də soyuq (9,0-15,0°C), karbon qazlı, minerallaşma dərəcəsi nisbətən yüksək (5q/l, soyuq sularda isə əksinə 0,5-1,5q/l), kimyəvi tərkibi HCO₃-Ca-Na-Mg tipinə aiddir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkə iqtisadiyyatının neft sektorundan asılılığının azaldılması üçün bu ərazidə olan yeraltı su ehtiyatlarından səmərəli istifadə etmək vacibdir. Belə ki, mineral sularla müalicə sanatoriyalarının yenidən qurulması ölkədə daxili və xarici turizmin inkişafına böyük töhfə verə bilər. Həmçinin qablaşdırma zavodlarının tikilməsi ilə çaya axan mineral suların ticarət şəbəkəsi vasitəsilə realizə olunması ölkə iqtisadiyyatına böyük gəlir gətirə bilər. Ona görə də bu gün hidrogeoloqların qarşısında duran əsas vəzifə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə kompleks hidrogeoloji-kəşfiyyat işləri aparmaq, yeraltı suların ehtiyatlarını yenidən hesablamaq və həmin ehtiyatların gələcək istifadəsinin istiqamətlərini müəyyən etməkdir.